

УДК: 94(5)

КВІТНЕВА РЕВОЛЮЦІЯ 1978 р. В АФГАНІСТАНІ У ВИСВІТЛЕННІ ОРГАНУ ЦК КПРС ГАЗЕТИ “ПРАВДА”

Олександр КОВАЛЬКОВ (Кіровоград)

Аналізується характер публікацій в газеті “Правда”, присвячених подіям у Демократичній республіці Афганістан у квітні 1978 – грудні 1979 рр.

Ключові слова: Квітнева революція, Демократична республіка Афганістан, Народно-демократична партія Афганістану, “Правда”.

Анализируется характер публикаций в газете “Правда”, посвященных событиям в Демократической республике Афганистан в апреле 1978 – декабре 1979 гг.

Ключевые слова: Апрельская революция, Демократическая республика Афганистан, Народно-демократическая партия Афганистана, “Правда”.

The nature of the publications in the newspaper “Pravda”, devoted to the events in the Democratic Republic of Afghanistan in April 1978 - December 1979, is examines

Keywords: The April revolution, the Democratic Republic of Afghanistan, the People's Democratic Party of Afghanistan, “Pravda”.

Афганська війна стала найбільш масштабною військовою кампанією “холодної війни”, найбільш знаковою подією в історії СРСР другої половини ХХ століття. Вона трагічно позначилася на долях сотень тисяч радянських військових і цивільних спеціалістів, які за десять років побували “за річкою”. Афганська епопея підірвала економічні позиції СРСР, його міжнародний престиж і, врешті-решт, прискорила крах радянської системи й самого СРСР. Масштабність цих подій зумовили представницьку бібліографію війни, яка на сьогодні налічує понад 800 позицій. Найбільш повний її огляд зробив А. А. Костиря [1]. Проте, як йдеться в одному із останніх досліджень, “незважаючи на значний обсяг літератури, було б надто оптимістично стверджувати, що осмислення неоголошеної війни в Афганістані можна вважати завершеним фактом” [2, с. 49].

У силу того, що більшість архівних документів, котрі стосуються війни, залишаються під грифом таємниці, важливим джерелом відтворення подій цієї війни є мемуари її учасників. Проте вони часто містять не лише відповіді на запитання, але й самі запитання для дослідників. Так, у своїх мемуарах генерал-полковник Віктор Аркадійович Меримський, заступник начальника Оперативної групи Міноборони СРСР в Афганістані у 1979 – 1984 рр. писав, що в серпні 1979 р. під час розмови з маршалом С. Л. Соколовим на запитання: “Що ти знаєш про Афганістан?”, зрозумів, що знає про цю країну вкрай мало” [3, с. 11]. Зауважимо, що В. А. Меримський п’ять років координував діяльність радянських військ в Афганістані. Можна з упевненістю припустити, що пересічний громадянин СРСР навряд чи знав про події в цій країні більше. Тому завданням цієї статті є спробувати з’ясувати, яку інформацію про події в ДРА міг отримувати рядовий радянський обиватель, котрий цікавився подіями міжнародного життя. Це є особливо важливим з огляду на те, що впродовж десяти років Афганістан був частиною життя радянського суспільства.

Інформація про події міжнародного життя в СРСР була дозованою і вибірковою. Основним джерелом її була преса. Найбільш доступною, авторитетною і просто офіційною газетою в СРСР була “Правда”. Публікації в “Правді” є важливим джерелом вивчення зовнішньої та внутрішньої політики КПРС і Радянської держави, яке потребує критичного переосмислення як інструмента інформації і дезінформації. У цій статті ми спробували проаналізувати обсяг і

характер публікацій у “Правді” про події в Афганістані від 27 квітня 1978 р., коли відбулися події, названі пізніше Квітневою революцією, до кінця грудня 1979 р., коли розпочалася радянська інтервенція в Афганістан.

Наступного дня після подій 27 квітня 1978 р. в Кабулі “Правда” опублікувала нічим непримітну замітку. В ній лондонський офіс ТАРС з посиланням на агентство Рейтер, яке, у свою чергу, посилалося на кабульське радіо, повідомив, що “в Афганістані відбувся військовий переворот і влада перейшла до рук революційної ради” [4]. Характер публікації засвідчує повну необізнаність радянських керманічів з природою кабульських подій. Звернімо увагу, що для їхнього визначення тут вжито термін “військовий переворот”. 29 квітня 1978 р. кореспонденти ТАРС з Ісламабаду вже писали про “державний переворот”. Тут же передано текст заяви революційної ради, зачитаної по кабульському радіо начальником штабу ВПС Афганістану полковником Абдул Кадиром. У заяві йшлося, що “збройні сили взяли на себе захист вітчизни, національної незалежності, свободи і честі афганського народу”. Революційна рада також оголосила, що у своїй внутрішній політиці залишатиметься “на захисті принципів ісламу й демократії, свободи й недоторканості особистості, прагнучиме домагатися прогресу Афганістану в усіх сферах”, а у зовнішній – “йти курсом позитивного й активного нейтралітету”. Тут же вміщено інформацію про загибель 27 квітня президента Республіки Афганістан у 1973 – 1978 рр. Мухаммеда Дауда та його брата Мухаммеда Наїма [5]. 30 квітня також було опубліковано повідомлення ТАРС з Ісламабаду. Згідно з ним, ситуація в країні повністю контролюється новою владою, усі силові структури й військові частини висловили повну підтримку революційної ради. Остання, до речі, у цьому числі “Правди” вперше вжита з великої літери [6].

1 травня 1978 р. вперше опубліковане повідомлення представництва ТАРС у Кабулі. У ньому, зокрема, йшлося про указ №1 Ревради Демократичної Республіки Афганістан про обрання “видатного національного революційного діяча Нур Мухаммеда Таракі головою ради і водночас головою держави і прем’єр-міністром” [7]. 3 травня “Правда” опублікувала статтю про формування нового уряду на чолі з Н. М. Таракі. Тут же ТАРС, з посиланням на кабульське радіо, повідомляє, що “по всій країні проходять мітинги патріотично налаштованого населення на підтримку встановлення в країні демократичної республіки” [8]. У наступному числі “Правда” на першій сторінці вмістила вітальну телеграму на адресу Н. М. Таракі, підписану Л. І. Брежневим і О. М. Косигінім [9]. На четвертій сторінці опубліковано вітальну телеграму на адресу новопризначеного заступника голови уряду та міністра закордонних справ ДРА Хафізулли Аміна, підписану А. А. Громико [10]. А на наступній сторінці знаходимо ще дві публікації, присвячені подіям в Афганістані. Одна з них, за авторством власкорів “Правди” В. Байкова й А. Петрова, переконує, що обстановка в країні спокійна, усі установи та організації працюють, у містах виникають масові стихійні мітинги на підтримку нового уряду. Вперше чітко промайнула теза про те, що “уся влада в Афганістані перейшла до рук афганського народу” [11]. Інша замітка, яка була повідомленням ТАРС, інформувала про чергове засідання Ревради ДРА, на якому прийнято рішення про націоналізацію усього рухомого і нерухомого майна династії Надір Шаха. Також повідомлялося про визнання ДРА Болгарією, Кубою і Соціалістичною республікою В’єтнам [12].

Таким чином, вимальовується ставлення радянської офіційної пропаганди до ситуації в ДРА. Щоправда, ще тривалий час “Правда” події в Афганістані визначала то “збройним повстанням” [13], то “збройним революційним переворотом” [14]. Проте прихильна, передусім із ідеологічних міркувань, оцінка афганської революції сумнівів не викликає. Уперше термін “революція” щодо афганських подій на сторінках “Правди” знаходимо у переказі інтерв’ю Н. М. Таракі, де він говорить про “національну революцію афганського народу” [15]. Уже 16 травня кореспондентами “Правди” вперше вжито термін “квітнева революція” [16]. А в публікації власкора “Правди” А. Філіппова від 7 серпня 1978 р. революція була визначена як “національно-демократична” [17].

Загалом же Афганістан посів одне з чільних місць на сторінках “Правди”. Рідко, який номер провідної радянської газети обходився без згадок про події в цій країні. Так, за нашими підрахунками, з початку травня 1978 р. по кінець грудня

1979 р. “Правда” 293 рази зверталася до афганської проблематики. За авторством їх можна поділити на повідомлення ТАРС і статті власкорів “Правди”. Перші містили офіційну інформацію політичного характеру. Другі могли доповнювати їх, або ж містити інформацію публіцистичного чи пропагандистського характеру.

У межах зазначеного періоду на шпальтах “Правди” вміщено близько 180 повідомлень кабульського представництва агентства ТАРС. До них належать репортажі про чергові засідання Ревради ДРА, Політбюро й Пленуми НДПА, заходи уряду в різних сферах, кроки на міжнародній арені, передусім радянсько-афганські відносини, а також інформація про боротьбу з внутрішньою опозицією та зовнішньою реакцією. Провідне місце посідало висвітлення революційних перетворень нової влади та успіхи НДПА в різних сферах. Так, 11 травня 1978 р. серед пріоритетних напрямків перетворень у ДРА перераховуються: подолання економічної відсталості, проведення земельної реформи, ліквідація феодалних і дофеодалних відносин, зміцнення національно-визвольної армії ДРА [15]. У публікації від 16 травня до названих напрямків додалися реформа судової системи й реформа в галузі освіти [18]. Майже жодна стаття не обходилася без ейфорійних повідомлень про мітинги та демонстрації на підтримку нової влади. Ось текст типової з них, датованої 5 червня 1978 р.: “В усіх провінціях ДРА тривають мітинги й збори, на яких роз’яснюються головні цілі й завдання квітневої революції” [19].

При цьому провідною ідеєю більшості публікацій є успішність реформ та цілковита підтримка всіма шарами населення нової влади, народної за своїм змістом. Так, 13 липня 1978 р. “Правда”, цитуючи одне з інтерв’ю Н.М. Таракі, писала, що “за два місяці, котрі минули з часу квітневої революції в Афганістані, за одностайної підтримки народу повністю утвердилася народна влада” [20]. А 27 жовтня 1978 р. “Правда” словами Н.М. Таракі переконувала, що “головним досягненням квітневої революції став перехід політичної влади в країні до рук робітничого класу та його авангарду – НДПА” [21]. Напередодні ж річниці революції “Правда” навела слова із виступу афганського лідера на надзвичайному засіданні Політбюро ЦК НДПА про те, що “Велика Квітнева Революція вказала трудящим країні, що розвиваються, новий шлях, який полягає у створенні політичної партії робітничого класу” [22]. Справжнім вінцем подібної риторики стала публікація постанови Політбюро ЦК НДПА в номері від 6 червня 1979 р.: “Перемога Квітневої революції 1978 р., здобута афганським народом під керівництвом НДПА, стала яскравим підтвердженням ідей наукового соціалізму” [23].

Численні публікації “Правди” були присвячені революційним зрушенням в різних сферах життя ДРА, а саме у:

– мистецтві (“Мистецтво має відображати прагнення трудового народу й слугувати справі революції” – з виступу Н. М. Таракі на мітингу перед діячами мистецтва [24]);

– пресі (“Преса в ДРА є повністю масовим засобом інформації й відображує волю й прагнення трудящих верств країни. ...Головне завдання народної преси полягає в поширенні ідей революції та активному будівництві нового суспільства” [25]; “Нині наші головні слухачі – робочі й селяни” – із виступу начальника управління кабульським радіо Саїда Фазела Акбара [26]);

– боротьбі з безробіттям [27];

– аграрній сфері (“Народний уряд Афганістану надає особливого значення здійсненню аграрної реформи, яка розглядається як найважливіша народна справа” [28]);

– рухові за “добровільну працю в неробочі дні” [29];

– стосунках із духовенством (уряд “поважає усі цінності ісламу й патріотичне духовенство” – з інтерв’ю Х. Аміна [30]; “Мусульмани Афганістану виступають на захист завоювань Квітневої революції” – з виступу Н. М. Таракі на зустрічі з духовенством провінцій Кундуз і Тахар [31]);

– успіхах партійного керівництва (“Сила нашої партії в тому, що вона озброєна ідеологією трудящих” – з виступу Н. М. Таракі на відкритті курсів партійних працівників і керівників засобів масової інформації [32]);

– зрушення у сфері охорони здоров'я (відкриття найбільшої в Афганістані поліклініки при Центральному військовому шпиталі, здатної обслуговувати до 500 осіб на день [33]).

Центральною фігурою лівової частки подібних публікацій є постать Нур Мухаммеда Таракі. Його промови, виступи на пленумах НДПА, засіданнях уряду й Ревради, на різноманітних зборах і зустрічах регулярно висвітлювалися на сторінках “Правди”. Особливо помпезно висвітлювалася зустріч у Кремлі 10 вересня Л. І. Брежнєва з Н. М. Таракі, який відвідав Москву на шляху із Гавани [34]. Про особливе ставлення радянських лідерів до Таракі свідчить той факт, що після подій 16 вересня і захоплення влади Х. Аміном 17 вересня “Правда” опублікувала рішення Пленуму ЦК НДПА та Ревради ДРА про усунення з вищих постів Н. М. Таракі за власним бажанням за станом здоров'я і призначення Генеральним секретарем правлячої партії і головою Ревради Х. Аміна [35]. Після цього наступна публікація ТАРС в “Правді” датується аж 3 жовтня [36]. Такої перерви в повідомленнях офіційного радянського інформгентства не було з 27 квітня 1978 р. Після цих подій ТАРС куди рідше висвітлював успіхи афганської революції – лише 9 публікацій до 27 грудня 1979 р. А тому, в читача могло створитися уявлення про відступ революції після усунення Н. М. Таракі й виправдання подальших змін в афганському керівництві.

Офіційні публікації ТАРС, наповненні революційною риторикою, у різноманітнювалися й прикрашалися публікаціями власкорів “Правди”, витриманих у кращих традиціях соцреалізму. Першим власкором “Правди” в Кабулі був В. Байков. З липня 1978 р. ним став А. Філіппов, з листопаду того ж року – знову В. Байков, з березня 1979 р. – Л. Миронов і А. Петров. Переважна більшість їхніх статей має політінформаційний характер і присвячена тому чи іншому прориві в ході революційних перетворень у ДРА. Інколи вони містили інформацію, близьку до офіційної. Так, у червні 1979 р. Л. Миронов писав, що прибутки від продажу каракулю, порівняно з минулим роком, зросли на 2,2 млн. \$ і склали 18 млн [37]. Проте більшість із них спрямовані більше на емоційну сферу читача. Так, розповідаючи про різьбярів по дереву із Нуристану, А. Філіппов указує, що “народна влада вирішила допомогти розвитку самобутнього мистецтва... Вирішено створити в Кабулі спеціальне училище, де за державний кошт талановита молодь здобуватиме освіту і вдосконалюватиме майстерність у різьбленні по дереву” [38]. А за два дні власкор писав про ініціативу 10 тисяч учнів старших класів шкіл, ліцеїв і коледжів Кабула та інших міст у позаурочний час працювати вчителями на курсах ліквідації неписьменності [39]. 18 жовтня 1978 р. В. Байков повідомив про відкриття в Кабулі будинкобудівельного комбінату [40]. 14 листопада того ж року читаємо про відкриття радянського культурного центру в центрі Кабулу [41]. 24 жовтня В. Байков повідомляв радянському читачеві про те, що “уряд ДРА послідовно здійснює політику, спрямовану на соціальне звільнення афганських жінок” [42]. Як про беззаперечний доказ революційних зрушень В. Байков писав про запровадження соцзмагань на афганських заводах і фабриках – “раніше невідома тут форма праці” [43]. З подібним пафосом Л. Миронов писав про рішення Політбюро ЦК НДПА створити Інститут партійного навчання [44]. Пишучи ж про розширення мережі бібліотек в містах і селах Афганістану, Л. Миронов у дусі часу повідомляє, що “значний попит має радянська література, передусім твори В.І. Леніна” [45]. І цей перелік можна продовжити. До того ж публікації про мітинги та демонстрації на підтримку заходів нової влади з'являлися з методичною періодичністю.

Періодично “Правда” публікувала розлогі статті своїх власкорів обсягом до половини газетної сторінки. Вони витримані за єдиною схемою. Це репортажі про життя переважно провінційних центрів і містять сумні описи дореволюційної дійсності й райдушні перспективи, привнесені революцією. У центрі уваги – успіхи нової влади та історії людей, які завдячують їй своїм новим життям. Першою публікацією з цієї групи стала стаття В. Байкова в числі від 6 травня 1978 р. [13], в якій автор доводив незворотність революційних змін в Афганістані. В іншій статті власкор “Правди” писав: “Вітер оновлення набирає сили, змітає минуле, утверджує нове життя на давній землі демократичного Афганістану” [46]. Успіхи революції у

сфері охорони здоров'я і народної освіти висвітлив у розлогій статті А. Філіппов. Кореспондент писав, що "квітнева революція 1978 р. створила умови для того, щоб народна влада почала по-справжньому піклуватися про здоров'я своїх громадян". Констатує факт відкриття новою владою 400 навчальних закладів різних типів, автор пише, що "ліквідація неписьменності – одне із нагальних завдань, висунутих НДПА" [47]. Прикладом "провінційних заміток" може слугувати велика стаття В. Байкова від 2 лютого 1979 р. Це репортаж за результатами поїздки з Кабула до Герату, і кореспондент повсякчас констатує успіхи у втіленні реформ. Центральна ідея сконцентрована в останньому абзаці репортажу: "Проробивши шлях в 1200 км. територією восьми афганських провінцій, наочно переконаєшся, що давня земля переживає пору справжнього оновлення, часи перемін" [48]. Тому, як революція змінила місто Джелалабад, присвячена велика публікація Л. Міронова [49]. Останньою перед радянською інтервенцією статтею із цього ряду став репортаж Л. Міронова про перевтілення Нангархарської долини під впливом квітневої революції та радянсько-афганської дружби [50].

Останній мотив – один із центральних як у публікаціях ТАРС, так і власкорів "Правди". Всі перекази інтерв'ю і виступів Н.М. Таракі містять незмінні реверанси в бік Москви, вдячні та захоплені пасажи на адресу СРСР. Прикладом може бути виклад інтерв'ю афганського лідера, у ході якого він заявив, що "особливу вдячність ми відчуваємо стосовно Радянського Союзу, котрий першим визнав нашу революцію і надає нам моральну й матеріальну підтримку без будь-яких умов і визисків для себе" [51]. За тиждень А. Філіппов повідомив про відкриття в Кабулі музею революції. "На стендах музею будуть розміщені також матеріали, котрі розповідатимуть про дружбу народів СРСР й Афганістану, біля витоків якої стояли В. І. Ленін та Аманулла-хан" [17]. 26 серпня 1978 р. "Правда" повідомила про підписання Програми культурного й наукового співробітництва між СРСР і ДРА на 1978 – 1979 рр. [52]. На початку грудня 1978 р. "Правда" видала серію публікацій, присвячених перебуванню Н. М. Таракі в Москві [53; 54; 55; 56] та підписання радянсько-афганського договору, текст якого також опублікувала "Правда" [57]. Після підписання цього, як виявилось пізніше, доленосного для обох країн договору, жодне інтерв'ю чи виступ афганських керманічів у переказі "Правди" не обходилися без апеляції до цього історичного документу. 15 січня 1979 р. "Правда" писала про мітинг радянсько-афганської дружби в Кабулі за участю міністра сільського господарства і земельної реформи ДРА Салеха Зерайя [58]. Пізніше В. Байков повідомляв про урочисте святкування в Кабулі 58-ї річниці підписання першого радянсько-афганського договору [59]. Як про події історичного масштабу ТАРС зі сторінок "Правди" повідомляло про передачу ЦК НДПА в дарунок від ЦК КПРС 50 радянських історико-революційних фільмів [60], про мітинг радянсько-афганської дружби в Москві [61], а також про відкриття Національної виставки СРСР в Кабулі [62]. Широко висвітлювалися також результати радянсько-афганської співпраці в соціально-економічній сфері. Прикладом цього можуть бути повідомлення про відкриття першого транспортного центру радянсько-афганського транспортно-експедиційного підприємства "АФСОТР", на обслуговування якого Москва виділила 100 МАЗів і КраЗів [62], про відкриття збудованої та обладнаної за сприяння СРСР поліклініки при Центральному військовому шпиталі в Кабулі [33], або про направлення 1500 афганських юнаків і дівчат на навчання у вишах Москви, Ленінграда, Києва і Ташкента [64]. При цьому слід звернути увагу на те, що переважна більшість публікацій цього ряду розміщувалися на першій сторінці головної газети СРСР.

На фоні цих рапортів про успіхи й звершення афганської революції інформація про громадянську війну, котра тривала в країні фактично із самого приходу НДПА до влади, на сторінках "Правди" містилася суперечлива. Природно, що термін "громадянська війна" не вживався, а радянський читач отримував дозовану інформацію про "контрреволюційні елементи" й "підступи імперіалістів та внутрішньої реакції". В усіх публікаціях про успіхи реформ нової влади, особливо в розлогіх публікаціях власкорів "Правди", проаналізованих вище, містився натяк на те, що якби не вороги революції, то успіхи ці були б куди

вагомими. Проте конкретні свідчення про проблеми нової влади в Афганістані були доволі однобокими й стандартними.

Перша згадка про опозиційні сили в ДРА міститься в уже цитованій публікації В. Байкова від 6 травня 1978 р. Власкор “Правди” писав, що після взяття влади у свої руки перед новою владою стоять “складні завдання, пов’язані із становленням нової влади, переборення підступів внутрішніх і зовнішніх реакційних сил” [13]. Про природу цих сил читачеві залишалося тільки здогадуватися. Тривалий час жодних повідомлень про політичну боротьбу в ДРА не друкувалося. Лише 19 серпня 1978 р. “Правда” написала про розкриття контрреволюційної змови, яку очолювали міністр національної оборони ДРА Абдул Кадир, начальник Генерального штабу Шехтур і начальник кабульського гарнізону Алі Акбар [65]. За тиждень “Правда” опублікувала заяву Політбюро ЦК НДПА, з якої виходило, що названі високопосадовці були замішані в “змовницькій діяльності й підступах сил внутрішньої і зовнішньої реакції, ворожої до афганського народу” [66], знову ж таки без жодних пояснень про природу останніх. Після цього аж до початку 1979 р., згідно з публікацій в “Правді”, в Афганістані при загальній підтримці населення здійснювалися революційні перетворення.

Звідси не зовсім зрозумілою для читача мала стати публікація від 16 січня 1979 р. ТАРС, з посиланням на афганське інформгентство Бахтар, заявило наступне: “Представник Служби безпеки ДРА рішуче заперечив наклепницькі вигадки англійської радіомовної корпорації Бі-Бі-Сі, що немовби останнім часом у деяких районах країни відбуваються збройні зіткнення” [67]. У подальшому подібні спростування стануть звичним явищем і саме за цими натяками можна простежити хронологію подій громадянської війни в Афганістані. 18 січня 1979 р. була опублікована заява Н. М. Таракі, в якій афганський лідер говорив: “Афганістан незалежний і збереже свою незалежність. Він ніколи не дозволить жодним іноземним силам втручатися у свої внутрішні справи” [68]. Яким саме силам, не уточнювалося. Проте за цими прозорими натяками радянському читачеві мало бути зрозумілим: в Афганістані не усе гаразд.

Ситуація з публікаціями цього ряду змінилася кардинальним чином у березні 1979 р. після подій у Гераті, у ході яких загинуло декілька радянських спеціалістів військового і цивільного відомств. Першою стала велика стаття Н. Александрова “Підступи реакції проти демократичного Афганістану” від 19 березня. У ній уперше серед джерел внутрішньої реакції перелічені поміщики, буржуазія і частина духовенства, вперше згадані політичні організації “Брати-мусульмани” й “Шаолеєджавід”. Автор пише, що “чимало контрреволюціонерів утекли за кордон, де отримують політичну, фінансову і військову допомогу й підтримку сил імперіалізму” [69]. Для рядового читача ця стаття мала стати одкровенням: до цього – інформаційний вакуум, а тут – такий потік шокуючих фактів. Після цього подібні публікації стали частими. Уже 21 березня “Правда” містила статтю А. Петрова, в якій говорилося: “Останніми днями ворожі народному ладу сили контрреволюції, спираючись на зовнішню підтримку, активізувалися”. Уперше читаємо про “закидання на територію Афганістану озброєних диверсантів і банд”, уперше зустрічаємо категоричний перелік сил імперіалізму, які плетуть тенета змов проти народної влади – США, Англія, ФРН, Єгипет. Природно, що єдиною дружньою до ДРА країною власкор “Правди” називає СРСР [70]. А за тиждень цей же автор пише про координаційний орган заколотників, винний у тому числі і в подіях у Гераті – “Комітет боротьби” – і наводить докази його зв’язку із ЦРУ [71]. Таким чином, це було перше пряме звинувачення втручання США у внутрішні справи ДРА. Очевидно, який це повинно було мати пропагандистський ефект в умовах “холодної війни” і постійних заяв про дружність й ідейну близькість афганського режиму Москві.

5 квітня “Правда” вперше в повний голос написала про те, що “урядові війська й сили безпеки ДРА продовжують бойові операції проти бандитських груп...” [72]. А 10 квітня А. Петров у статті, обсяг якої чи не найбільший з усіх, присвячених нашій проблемі, основним плацдармом контрреволюції називає Пакистан, на території якого, за даними агентства “Рейтер”, розміщено 12 таборів підготовки бойовиків. Уперше також серед фігурантів афганської справи знаходимо

“пекінських посібників імперіалістів”. Проте головним “натхненником контрреволюційного підпілля” автор називає США. Тут ми вперше знаходимо прийом, розрахований на емоційну сферу читача: “страшилки” на кшталт оповіді про те, як бандити в Кунарі вирізували “групу вчителів і селян, котрі отримали землю від нової влади” [73]. Надалі, аж до приходу до влади Х. Аміна, подібні публікації не сходять зі сторінок “Правди”. Усі вони витримані в єдиному стилі. Провокації проти революційної влади – винятково інспіровані зовні американським імперіалізмом, китайським гегемонізмом і пакистанською реакцією акції. Іноді звинувачення лунають на адресу Ірану. Проте збройні сили й служба безпеки за активної підтримки загонів народної самооборони успішно зривають плани ворогів революції. Після приходу до влади Х. Аміна і до кінця грудня 1979 р. ми знаходимо лише одну публікацію (від 17 жовтня) про розкриття контрреволюційного закомунізму “групи реакціонерів та іноземних агентів, котрі їх підтримують” на околицях Кабула [74]. Тому цілком природним є запитання, присутнє в усіх спогадах радянських військових першої черги ОКРВ: “Для чого вводили радянські війська”?

Якщо підсумувати вищевикладене, вимальовується картина, яку отримували зі сторінок “Правди” радянський читач про події в Афганістані.

1. Квітнева революція в ДРА, як це й має впливати із лєнінської теорії революції, була підготовлена всім попереднім історичним розвитком країни, а за прийнятою в марксистсько-лєнінській методології класифікацією революцій є народно-демократичною.

2. Народна влада в ДРА, представлена НДПА, має широку підтримку населення, окрім незначних соціальних страт, пов’язаних із попереднім режимом.

3. Заходи нової влади в усіх сферах суспільно-політичного й соціально-економічного життя є успішними й ведуть Афганістан до “світлого майбутнього”, проте повній реалізації усіх реформ перешкоджають сили внутрішньої і зовнішньої реакції.

4. Основні осередки контрреволюції перебувають за межами країни і фінансуються звідти ж. Головними ж ворогами афганської революції є США, Пакистан, Китай та інші сили реакції та імперіалізму. Саме їхнє втручання – єдине джерело нестабільності в ДРА.

5. Єдиним справжнім і безкорисливим другом революційного Афганістану є СРСР, влада і народ якого надає всебічну моральну й матеріальну підтримку революційним перетворенням у країні.

Публікації в “Правді” про афганську революцію засвідчують здійснювану кремлівським керівництвом політику підтримки НДПА, “експорту” революції. Вони були дієвим інструментом ідеологічної пропаганди в СРСР з метою обґрунтування тези про незмінність і закономірність революційного процесу.

До того ж така подача інформації про події в сусідній країні обґрунтовувала надмірну увагу СРСР до неї, у тому числі й майбутнє збройне вторгнення. Адже в умовах “холодної війни” допомога братній державі (а правляча партія ДРА – безумовно братня), якій до того ж загрожує оплот світового імперіалізму – США, для радянської людини вже стала звичним і буденним явищем. Окрім того, обсяг і характер відомостей про події в ДРА, які містилися на шпальтах “Правди”, були дуже далеким від дійсності. А тому людям, які потрапляли “за річку”, необхідно було вже на місці знайомитися з реальним станом справ. Це ж, у свою чергу, мало трагічні наслідки як для цих людей, так і для радянської держави в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Костыря А. А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979 – 1989 гг.). – Донецк: ООО “ИПП Промінь”, 2009. – 600 с.

2. Рубцов Ю.В. Советский Союз в “необъявленной” войне в Афганистане (1979 – 1989 годы): осмысление прошлого // Новая и новейшая история. – 2009. – №1. – С. 48 – 71.

3. Меримский В.А. Кабул – Москва: война по заказу // Военно-исторический журнал. – 1993. – №10. – С. 11 – 21.

4. Сообщение кабульского радио // Правда. – 28 апреля 1978 г. – С. 5.

5. Положение в Афганистане // Правда. – 29 апреля 1978 г. – С. 5.

6. Обстановка в Афганистане // Правда. – 30 апреля 1978 г. – С. 5.

7. Сообщение кабульского радио // Правда. – 1 мая 1978 г. – С. 5.
8. Новое правительство // Правда. – 1 мая 1978 г. – С. 4.
9. Сердечные поздравления // Правда. – 4 мая 1978 г. – С. 1.
10. Правительственная телеграмма // Правда. – 4 мая 1978 г. – С. 4.
11. Положение в Афганистане // Правда. – 4 мая 1978 г. – С. 5.
12. Правда. – 4 мая 1978 г. – С. 5.
13. Первые дни революции // Правда. – 6 мая 1978 г. – С. 5.
14. В объективе – Афганистан // Правда. – 7 мая 1978 г. – С. 5.
15. Основные направления политики Афганистана // Правда. – 11 мая 1978 г. – С. 5.
16. Мероприятия нового правительства // Правда. – 16 мая 1978 г. – С. 5.
17. Создается музей революции // Правда. – 7 августа 1978 г. – С. 1.
18. Мероприятия нового правительства // Правда. – 16 мая 1978 г. – С. 5.
19. Коренная перестройка // Правда. – 5 июня 1978 г. – С. 1.
20. Уверенной поступью // Правда. – 13 июля 1978 г. – С. 5.
21. Путем преобразований // Правда. – 27 октября 1978 г. – С. 1.
22. Решимость народа // Правда. – 21 апреля 1979 г. – С. 5.
23. Во главе трудящихся // Правда. – 6 июня 1979 г. – С. 1.
24. Служить революции // Правда. – 16 июля 1978 г. – С. 1.
25. Подлинно массовые // Правда. – 10 сентября 1978 г. – С. 1.
26. Ориентир – трудящиеся // Правда. – 28 апреля 1979 г. – С. 5.
27. Прогрессивные преобразования // Правда. – 30 сентября 1978 г. – С. 1.
28. Цели народного правительства // Правда. – 12 ноября 1978 г. – С. 5.
29. На благо народа // Правда. – 14 марта 1979 г. – С. 4.
30. Поддержка народа // Правда. – 20 марта 1979 г. – С. 4.
31. Решительная поддержка // Правда. – 25 июля 1979 г. – С. 5.
32. Афганистан строит и борется // Правда. – 16 апреля 1979 г. – С. 5.
33. Проявление дружбы // Правда. – 29 мая 1979 г. – С. 5.
34. Дружественная встреча // Правда. – 11 сентября 1979 г. – С. 1.
35. Решение Пленума ЦК Народно-демократической партии Афганистана и Революционного Совета ДРА // Правда. – 17 сентября 1979 г. – С. 1.
36. Отстоять дело революции // Правда. – 3 октября 1979 г. – С. 1.
37. Экспортируется каракуль // Правда. – 13 июня 1979 г. – С. 5.
38. Народные умельцы // Правда. – 14 августа 1978 г. – С. 5.
39. Патриотическое начинание // Правда. – 16 августа 1978 г. – С. 5.
40. Рождено революцией // Правда. – 18 октября 1978 г. – С. 1.
41. Открылся Советский культурный центр // Правда. – 14 ноября 1978 г. – С. 1.
42. Забота о женщинах // Правда. – 24 октября 1978 г. – С. 5.
43. Афганистан. Ветры перемен. // Правда. 25 декабря 1978 г. – С. 1.
44. Создается институт // Правда. – 14 апреля 1979 г. – С. 5.
45. Библиотеки для народа // Правда. – 10 мая 1979 г. – С. 5.
46. Ветер обновлений. Корреспондент “Правды” передает из Кабула // Правда. – 18 августа 1978 г. – С. 4.
47. Сбрасывая оковы прошлого // Правда. – 30 августа 1978 г. – С. 4.
48. От Кабула до Герата // Правда. – 2 февраля 1978 г. – С. 4.
49. Город у границы // Правда. – 3 августа 1979 г. – С. 5.
50. Преображение древней земли // Правда. – 5 декабря 1979 г. – С. 5.
51. Благодарность за поддержку // Правда. – 2 августа 1978 г. – С. 1.
52. Подписана программа // Правда. – 26 августа 1978 г. – С. 4.
53. К официальному визиту в Советский Союз. Нур Мухаммед Тараки // Правда. – 4 декабря 1978 г. – С. 1.
54. С официальным визитом // Правда. – 5 декабря 1978 г. – С. 1.
55. С официальным визитом // Правда. – 6 декабря 1978 г. – С. 1.
56. Отъезд на Родину // Правда. – 8 декабря 1978 г. – С. 1.
57. Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Союзом Советских Социалистических Республик и Демократической Республикой Афганистан // Правда. – 6 декабря 1978 г. – С. 1.
58. Митинг советско-афганской дружбы // Правда. – 15 января 1979 г. – С. 1.

59. Вехи дружбы // Правда. – 2 марта 1979 г. – С. 1.
60. Дар афганскому народу // Правда. – 18 апреля 1979 г. – С. 1.
61. Митинг дружбы // Правда. – 25 апреля 1979 г. – С. 4.
62. Выставка открыта // Правда. – 26 апреля 1979 г. – С. 5.
63. Открылся транспортный центр // Правда. – 27 мая 1979 г. – С. 5.
64. На учебу в СССР // Правда. – 12 августа 1979 г. – С. 4.
65. Обращение к афганскому народу // Правда. – 19 августа 1978 г. – С. 4.
66. Заявление Политбюро ЦК НДПА // Правда. – 25 августа 1978 г. – С. 5.
67. Решительное осуждение клеветы // Правда. – 16 января 1979 г. – С. 4.
68. Заявление Н.М. Тараки // Правда – 18 января 1979 г. – С. 4.
69. Происки реакции против демократического Афганистана // Правда – 19 марта 1979 г. – С. 5.
70. Отпор силам реакции и империализма // Правда – 21 марта 1979 г. – С. 5.
71. Заговор против афганского народа // Правда – 29 марта 1979 г. – С. 4.
72. Борьба против контрреволюции // Правда – 5 апреля 1979 г. – С. 5.
73. Отпор врагам революции // Правда – 10 апреля 1979 г. – С. 4.
74. Заговор сорван // Правда – 17 октября 1979 г. – С. 5.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковальков Олександр Леонідович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: радянсько-афганські відносини, радянське військове вторгнення до Афганістану.

УДК 94 (438) “1983/1988”: 329

КОНСПІРАТИВНА БОРОТЬБА НЕЗАЛЕЖНОЇ САМОВРЯДНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛКИ “СОЛІДАРНІСТЬ” ПРОТИ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ В ПНР У 1983 – 1988 рр.

Андрій ТЕЛЕГУЗ (Київ)

У статті висвітлюється маловідома в українській історіографії сторінка історії опозиційного руху “Солидарність” у Польщі у 80-ті роки ХХ ст. Досліджуються форми й особливості підпільної боротьби профспілки в роки реакції.

Ключові слова: Солидарність, профспілка, підпільна діяльність, реакція, протестні рухи, комуністичний режим, ПОРП.

В статье освещается малоизвестная в украинской историографии страница истории оппозиционного движения “Солидарность” в Польше в 80-е годы ХХ в. Исследуются формы и особенности подпольной борьбы профсоюза в годы реакции.

Ключевые слова: Солидарность, профсоюз, подпольная деятельность, реакция, протестные движения, коммунистический режим, ПОРП.

The article highlights the little-known in ukrainian historiography page in the history of the opposition movement “Solidarity” in Poland in the 80 years of the twentieth century. We investigate the shape and features of the underground struggle unions during the reaction.

Keywords: Solidarity, trade union, underground activity, reaction, protest motions, communist mode, Polish United Workers Party.

За радянських часів події в Польщі у 1980-ті рр. розглядалися вітчизняною і польською історіографією в площині пропаганди та ідеології. Проблема малодосліджена і в новітній вітчизняній історіографії, хоча за останні роки